

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

รัฐบาลได้กำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาค่าครองชีพของประชาชน บนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการสนับสนุนให้ชุมชนใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรภายในท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยมีการพัฒนาให้มีมูลค่าเพิ่ม สร้างเศรษฐกิจในระดับฐานราก และจะสามารถยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น ตลอดจนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ในขณะเดียวกันรัฐบาลได้ตระหนักถึงแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยใช้กลยุทธ์ที่สำคัญคือ การให้ความสำคัญกับประชาชนในท้องถิ่น ระดับฐานรากโดยเน้น 3 มิติคือ (1) เน้นการพัฒนาคน (human development) (2) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน (people participatory) และ (3) เน้นการเริ่มต้นที่ระดับ ฐานราก (grassroots level) อันได้แก่ ระดับหมู่บ้าน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวไปในที่เป็นแหล่งธรรมชาติ โบราณสถาน ไปจนถึงชุมชนท้องถิ่น เพื่อชื่นชมและเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวจะสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ เป็นต้น และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะนำไปสู่การสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรม กับการประกอบอาชีพเสริมของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้สามารถสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน และให้ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ พึ่งพาตนเองได้ โดยการส่งเสริมให้ชุมชนรวมกลุ่มกันประกอบการในแนวทาง “วิสาหกิจชุมชน” มีการพัฒนาและปรับปรุงการจัดการการผลิต การแปรรูป และการตลาด ซึ่งการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจะสร้างเสถียรภาพและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดระบบสวัสดิการและความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้กับครอบครัวและชุมชน

จึงมีความจำเป็นต้องศึกษา แบบแผนการผลิต การบริโภค และการกระจายรายได้ของวิสาหกิจชุมชน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและ รูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชน ที่เหมาะสม ซึ่งจะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินทรัพย์ ที่เป็นทุนทางสังคมของชุมชน ให้เป็นสินค้าและบริการของชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในชนบทไทย และสร้าง “สมรรถนะชุมชน” ให้เข้มแข็งภายใต้การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์และการสร้างสถาบันวางแผนแบบใหม่ ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาแบบแผนการผลิต การบริโภค และการกระจายรายได้ของวิสาหกิจชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2) ศึกษาระดับของการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจชุมชน

3) พัฒนารูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสม ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1) พื้นที่เป้าหมายของชุดโครงการวิจัย การพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนมีขอบเขตในชุมชนที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2) พื้นที่เป้าหมายของชุดโครงการ การพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ในปีงบประมาณ 2552 ได้เลือกชุมชน ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดขอนแก่น อยู่ห่างจากจังหวัดขอนแก่นเป็นระยะทาง 105 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 12 และ 201 (ถนนมิตรภาพ สายขอนแก่น-เลย) ผ่านกิโลเมตรทางด่านซ้ายมือของบ้านดงลาน ลักษณะของผานกเค้าเป็นภูเขาหินสีดำ มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมอยู่ประปราย นอกจากนั้นยังมีผาสายยอด ถ้ำลายแทง และถ้ำพญานาคราช ดังรายละเอียดในข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ในบทที่ 3

1.4 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง

1.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน สำคัญเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

(1) ทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ “ทฤษฎีใหม่” มีหลักสำคัญให้เกษตรกรมีความพอเพียง โดยเลี้ยงตัวได้ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น หมายความว่า เน้นให้เกษตรกรมีอาหารเพียงพอแก่การบริโภคตลอดปี มีสิ่งแวดล้อมดี สุขภาพอนามัยดี มีรายได้พอซื้อเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตเพียงพอ เกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่ควรมีความพึงพอใจในชีวิตและความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน มีความสามัคคีในชุมชน (อำพล เสนาณรงค์, 2539, น. 2) ซึ่งหลักสำคัญให้เกษตรกรมีความพอเพียงเลี้ยงตัวได้นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งน้ำ

ขนาดเล็ก เช่น สระน้ำในไร่นาว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตของราษฎร จึงทรงคิดวิธีการกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร และวิธีการใช้น้ำกับดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยพระราชทานแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งการทำการเกษตรตามแนวคิดทฤษฎีใหม่นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,ม.ป.ป.,น.1-2) คือ

ขั้นตอนแรก เริ่มต้นด้วยการช่วยราษฎรให้มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างพอเพียง โดยชี้ให้เห็นว่าน้ำเป็นปัจจัยสำคัญของเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยประมาณ 10 ถึง 15 ไร่ ให้มีการขุดสระน้ำประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ที่มีความลึก 4 เมตร เพื่อจุน้ำประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร เพื่อใช้ในการเกษตร พื้นที่ที่เหลือแบ่งออกเป็นนาข้าว 5 ไร่ พืชไร่ พืชสวน 5 ไร่ ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่ หากดำเนินการตามทฤษฎีใหม่เกษตรกรจะเพียงพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน กล่าวคือ สามารถผลิตข้าวพอกินตลอดปี มีการทำพืชไร่ หรือไม้ผล ซึ่งขั้นตอนนี้เกษตรกรจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก เช่นหน่วยราชการ มูลนิธิ และหน่วยงานเอกชน เพราะการลงทุนค่อนข้างสูง ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งหากนำมาปฏิบัติให้ถูกต้องแล้วจะประสบความสำเร็จ ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรรายย่อยจะดีขึ้น หรือได้รับการพัฒนามากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม

ขั้นตอนที่สอง เมื่อเกษตรกรรายย่อยได้พัฒนาถึงขั้นยังชีพ และหลุดพ้นจากการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเฉพาะครอบครัวไปวันหนึ่งๆ แล้ว เกษตรกรจะอยู่ในสภาพที่จะพัฒนาขั้นที่สูงขึ้นได้อีกต่อไป โดยการรวมพลังของเกษตรกรในรูปกลุ่ม หรือสหกรณ์ร่วมแรงในด้านต่างๆ ต่อไปนี้คือ

1. การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ)
2. การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต ฯลฯ)
3. การเป็นอยู่ (กะป็น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)
4. สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้ ฯลฯ)
5. การศึกษา
6. สังคมและศาสนา

การรวมกลุ่มในด้านต่างๆ นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการต่อสู้แข่งขันหรือร่วมมือกับโลกภายนอก และสิ่งเหล่านี้แต่ละครัวเรือนไม่สามารถทำได้ตามลำพังต้องอาศัยการรวมกลุ่มเป็นสำคัญ การรวมกลุ่มนี้ไม่ใช่เรื่องที่เกษตรกรรายย่อยผู้ยากจนและมีการศึกษาน้อยจะทำได้โดยง่ายถึงแม้จะเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นแต่เกษตรกรขาดความรู้และหลักในการบริหารและการจัดการองค์กรต้องอาศัย “ความร่วมมือของหน่วยราชการ มูลนิธิ และเอกชน” เข้ามามีบทบาทในการช่วยจัดองค์กรทางสังคมให้กับชุมชนหลังจากที่ครัวเรือนได้พัฒนาถึงขั้นที่เลี้ยงดูตนเองได้แล้ว

ขั้นตอนที่สาม เมื่อครัวเรือนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่เหนือระดับการยังชีพและมี การรวมตัวเป็นปึกแผ่นเพื่อดูแลตนเองในรูปของสหกรณ์แล้ว ทฤษฎีขั้นตอนที่สามที่จะทำ ให้มาตรฐานการครองชีพของเกษตรสูงขึ้นไปอีกขั้นก็คือ การให้กลุ่มสหกรณ์เหล่านี้ติดต่อกับภาคเอกชน (ธนาคารและบริษัท) ในเชิงธุรกิจ และในด้านการพัฒนาองค์กร โดยที่ทั้งฝ่ายเกษตรกรเองและภาคเอกชนต่างได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวในราคาสูงโดยไม่ถูกกดราคา ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาต่ำ และ

ธนาคารกับบริษัทสามารถกระจายให้แก่บุคลากรได้ทั่วประเทศ ซึ่งทรงชี้ให้ภาคเอกชน (ธนาคารและบริษัท) เห็นถึงแนวทางในการทำกิจกรรมเชิงธุรกิจกับเอกชนรายย่อยได้อย่างมีประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย และเป็นการช่วยประเทศชาติพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในทางอ้อม แนวทางดังกล่าวนี้คือการดำเนินงานธุรกิจโดยผ่านการรวมพลังของเกษตรกรในรูปของสหกรณ์ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2540, น.6-10)

1.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการดำรงอยู่แบบเดิมของชาวชนบท

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538, น.35-37) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท โดยกล่าวถึงรูปแบบการดำรงอยู่แบบเดิมของชาวชนบทในองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ด้าน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ด้านเทคโนโลยี มีการพึ่งพาเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น เช่น พันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช เครื่องจักรกลทางการเกษตร ยารักษาโรคสมัยใหม่ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเทคโนโลยีนำเข้า อันเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาภายนอกชนบท ทั้งนี้เพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คือ เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพการผลิต แต่ขณะเดียวกันผลเสียที่เกิดขึ้นคือ การสูญหายไปตามลำดับของเทคโนโลยีพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมที่ได้สะสมกันมาหลายปี เสียเอกลักษณ์และเสียศักดิ์ศรีความเป็นชนบท ยิ่งไปกว่านั้นเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำเข้ามาโดยมิได้กลั่นกรองให้เหมาะสม มีผลกระทบเสียหลายด้านอื่น เช่น มีค่าใช้จ่ายสูง รวมทั้งต้องพึ่งพาตลาดภายนอกและราคาแปรปรวน มีผลต่อการไม่คุ้มทุนหรือขาดทุน มีความไม่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาการเสื่อมโทรมของธรรมชาติ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ดี

ด้านเศรษฐกิจ เปลี่ยนเป็นพึ่งพาเศรษฐกิจ “แบบการทำมาค้าขาย” มีผลให้เศรษฐกิจ “แบบทำมาหากิน” ซึ่งพึ่งตนเองแต่เดิมลดน้อยลง เศรษฐกิจแบบทำมาค้าขายมีวัตถุประสงค์หลักของการผลิตอยู่ที่การขายเพื่อรายได้และกำไรสูงสุด เป็นเศรษฐกิจแข่งขันและชิงความได้เปรียบเป็นหลัก เป็นเศรษฐกิจที่มีผลให้ชนบทต้องพึ่งพิงตลาดและราคาที่กำหนดจากภายนอกมากขึ้น ทั้งราคาผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่จะซื้อ รวมทั้งพึ่งพิงแหล่งเงินทุนจากภายนอกที่จะต้องกู้มาเพื่อลงทุน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงตลาดภายนอกซึ่งอาจเป็นตลาดต่างประเทศ มีผลให้ราคาผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่ต้องซื้อ รวมทั้งพึ่งพิงแหล่งเงินทุนจากภายนอกที่จะต้องกู้มาเพื่อลงทุน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงตลาดภายนอกซึ่งอาจเป็นตลาดต่างประเทศ มีผลให้ราคาผลผลิตที่จะขายตกต่ำ มีผลต่อการขาดทุน การตกอยู่ในภาวะหนี้สินรุงรังทับทวี การขายที่ดินทำกินเพื่อขอใช้หนี้ รวมทั้งการดิ้นรนไปแสวงหางานทำที่อื่นนอกหมู่บ้าน ต่างจังหวัด ต่างประเทศ นอกจากต้องเผชิญปัญหาและความโดดเดี่ยวในต่างแดนแล้วยังพัวพันไปถึงปัญหาความไม่อบอุ่นหรือความแตกแยกของครอบครัวของตนในชนบท

ด้านทรัพยากร โดยที่เป้าหมายหลักอยู่ที่เศรษฐกิจแบบทำมาค้าขาย ธรรมชาติต่างๆ อันได้แก่ ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ถูกมองเป็นเพียงปัจจัยการผลิต เป็นทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงเร่งรัดการใช้ประโยชน์ด้วยเทคโนโลยีก้าวหน้า เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ตอบแทนเต็มที่หรือกำไรสูงสุด ผลก็คือ รูปแบบการมองธรรมชาติแบบการอยู่ร่วมกันลดน้อยลงตามลำดับ

ด้านจิตใจคน โดยที่เป้าหมายหลักอยู่ที่เศรษฐกิจแบบทำมาค้าขายเช่นกัน คนในชนบทจึงถูกมองเป็นแรงงาน เป็นปัจจัยการผลิต เป็นทรัพยากรมนุษย์ เพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจการ

ให้คุณค่าของคนเปลี่ยนไปจากเดิม คือให้คุณค่าคนควมมีคุณธรรมลดลง แต่ในขณะเดียวกันกลับให้คุณค่าของคนในความมีวิถุมากขึ้น กล่าวได้ว่า ทิศทางก็คือ ความสับสนทางจิตใจระหว่างคุณธรรมกับคุณภพด้านวัตถุ

ด้านสังคม มีความทันสมัยมากขึ้นทั้งในด้านความเป็นอยู่ การศึกษา การสาธารณสุข การสื่อสาร และคมนาคม แต่ในขณะเดียวกัน ประเพณีดั้งเดิมหลายประการถูกมองเป็นความคร่ำครึโบราณ

1.4.3 แนวคิดวิสาหกิจชุมชน

1) ความหมาย

วิสาหกิจชุมชน¹ (SMCE หรือ small and micro community enterprise) หมายถึง การประกอบการเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชน อย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน

ทุนของชุมชนไม่ได้หมายถึงทุนเงินตราเพียงอย่างเดียว แต่ครอบคลุมถึง คน ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากรตามธรรมชาติ และผลผลิตของชุมชน

การประกอบการในรูปวิสาหกิจของชุมชน เป็นการประกอบการที่เชื่อมโยงการผลิตทางการเกษตร การแปรรูป และการตลาด ของชุมชน เข้าเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่แยกส่วน และแบ่งบทบาท ให้กับกลุ่มคนที่มีทักษะหรืออาชีพเฉพาะที่แตกต่างกัน

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ การฟื้นฟูและพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่ถูกทำลายโดยการพัฒนาที่ผ่านมาโดยการพัฒนาคนให้เป็นผู้ประกอบการ วางแผนประกอบการที่อยู่บนฐาน “ทุนชุมชน” และสร้างระบบเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายกิจกรรมให้อยู่ในกระบวนการเดียวกัน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางวิสาหกิจชุมชนมี 3 ระดับ คือ สร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน สร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อพอเพียงกับความต้องการระดับชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองสังคมภายนอกชุมชน

2) ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบอย่างน้อย 7 ประการ คือ

- ก. ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการ
- ข. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
- ค. ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชนทำให้เกิดนวัตกรรม
- ง. ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากล
- จ. ดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นระบบ
- ฉ. การเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
- ช. การพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด

3) ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนมี 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 วิสาหกิจชุมชนทดแทนการพึ่งพาภายนอกชุมชน หมายถึง กิจกรรมการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เน้นการลดรายจ่ายของเกษตรกรและชุมชน

¹ กลุ่มงานพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ประเภทที่ 2 วิสาหกิจชุมชนพัฒนาผลผลิตและทรัพยากร หมายถึง ชุมชนผลิตทางการเกษตรและมีการประกอบการเพื่อนำผลผลิตและทรัพยากรมาสร้างผลิตภัณฑ์

ประเภทที่ 3 วิสาหกิจชุมชนบริการ หมายถึง การประกอบการที่เกิดจากทักษะ ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้บริการกับเกษตรกรในครอบครัว ชุมชน และบุคคลทั่วไป

1.4.4 หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้วยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด พันธุ์ทิพย์ งามสุด อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย ²

- 1) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
- 2) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
- 3) สนใจปรีทศน์ของชาวบ้าน โดย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา
- 4) การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านแต่ละคนยากจนด้วยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ส่วนเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น อรุณรุ่ง บุญนันทพงศ์ ได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้ ³

- 1) ชาวบ้าน ชุมชน ผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัว ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุด
- 2) ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสมากขึ้น การจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อคนในชุมชน

² พันธุ์ทิพย์ งามสุด, การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม, (กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), หน้า 60-63.

³ อรุณรุ่ง บุญนันทพงศ์. “ไม่ใช่เรื่องง่ายกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม,” วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร 1 : 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2549), หน้า 25

3) มีวิจัยและพัฒนาได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

4) ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดการผนึกกำลังร่วมกัน โดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน ที่โครงการที่ดำเนินการอยู่

จากข้อมูลเบื้องต้นที่ได้รับจากชุมชน พบว่า ชุมชนมีความพร้อมและความตั้งใจในการร่วมพัฒนาจากหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ซึ่งหน่วยงานที่เข้าให้การช่วยเหลือได้คิดวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ได้แนะนำและร่วมกับชุมชนในการพัฒนาตามแนวทางแต่ละโครงการ ทั้งนี้ แนวทางเหล่านั้นเป็นการจุดประกายแนวคิดจากบุคคลภายนอกชุมชนโดยส่วนใหญ่ เพื่อให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปโดยสอดคล้องต่อความต้องการชุมชนและศักยภาพของชุมชนเอง จึงควรกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนร่วมคิด และสนับสนุนให้สมาชิกภายในชุมชนร่วมดำเนินการเพื่อชุมชนของตน โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ด้วยเทคนิค A-I-C มีรูปแบบในการดำเนินงาน 3 ลักษณะ คือ (1) รูปแบบการวิจัยที่มีนักวิจัยหลักในการดำเนินงานในช่วงแรกและให้ความสำคัญกับชุมชนในการดำเนินการในช่วงต่อไป (2) รูปแบบการวิจัยที่เป็นการดำเนินการโดยชุมชน (3) รูปแบบที่มีการผสมผสานกันไปขึ้นอยู่กับความเหมาะสมตามสถานการณ์ เช่น การจัดกระบวนการวิจัย

1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กัลยา มาลีวรรณ (2530) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ การศึกษาลักษณะงานส่งเสริมการเกษตรของนิคมสร้างตนเองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมประชาสัมพันธ์ ” กล่าวถึง ปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมอาชีพการเกษตรในนิคมสร้างตนเอง เรียงตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังนี้ คือปัญหาเรื่องการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร สภาพดินขาดความอุดมสมบูรณ์ การตลาดและราคาผลผลิตตกต่ำ และสมาชิกนิคมสร้างตนเองไม่ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆ

อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่นิคมสร้างตนเองได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เรียงตามลำดับ คือ ให้จัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร จัดสร้างระบบชลประทานอย่างจริงจัง อบรมให้ใช้ปุ๋ยบำรุงดิน ประสานงานกับกรมพัฒนาที่ดิน วางแผนปรับปรุงบำรุงดิน จัดให้มีการประกันราคาผลผลิต ประสานงานเอกชนให้รับซื้อผลผลิตในราคายุติธรรม และตั้งโรงงานแปรรูปผลผลิตผลการเกษตรในนิคมสร้างตนเอง และจัดให้มีการฝึกอบรมสมาชิกนิคมสร้างตนเองอย่างต่อเนื่อง

มนันยา เตชะธิตี และ ฤาชัย วรอาภรณ์ (2534) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ การศึกษาปัญหาหนี้สินของเกษตรกรและสินเชื่อการเกษตรและแนวทางแก้ไข ” พบว่า ปัจจุบันระบบการเกษตรของไทยได้เปลี่ยนจากระบบการเกษตรเพื่อบริโภคในครัวเรือน มาเป็นระบบเพื่อการค้ามากขึ้น สินเชื่อการเกษตรจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้น เกษตรกรได้ใช้สินเชื่อส่วนใหญ่ไปในการผลิต ซึ่งมีปริมาณร้อยละ 74 – 76 ที่เหลือใช้บริโภคในครัวเรือน รายได้จากการขายผลผลิตในแต่ละปีจะถูกนำมาจัดสรรโดยเก็บไว้เพื่อใช้ในการยังชีพของครอบครัว และอีกส่วนหนึ่งเก็บออมไว้เพื่อใช้ลงทุนในปี

ต่อไป แต่โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรมักมีรายได้ไม่พอจ่ายทางการเกษตรและรายจ่ายในครัวเรือน ทำให้ขาดเงินออมที่นำไปใช้ลงทุนในปีต่อไป หากเกษตรกรครัวเรือนใดไม่มีรายได้นอกเกษตรมาจุนเจือ ก็จะต้องกู้เงินมาใช้จ่ายลงทุน ถ้าปีใดรายได้ของเกษตรกรดีเนื่องมาจากผลผลิตและราคาจำหน่ายดี เกษตรกรก็สามารถชำระหนี้ได้ แต่ถ้าปีใดรายได้ต่ำเนื่องมาจากผลผลิตไม่ดี ราคาที่ได้รับต่ำ หรือประสบปัญหาแมลงศัตรูพืชอย่างใดอย่างหนึ่งเกษตรกรก็ไม่สามารถชำระหนี้ได้

จากผลงานวิจัยที่นำเสนอมาแล้วจะเห็นได้ว่า เกษตรกรทั่วไปและสมาชิกนิคมสร้างตนเองซึ่งมีอาชีพหลักทางเกษตรกรรมนั้น มีบางส่วนประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพ โดยสามารถแก้ไขปัญหานี้ขึ้นและสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบผลสำเร็จประกอบด้วย การนำเงินสินเชื่อไปลงทุนอย่างแท้จริง การมีเงินทุนหมุนเวียนอย่างเพียงพอ มีความรู้ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพอย่างเพียงพอ ระดับการศึกษา ราคาผลผลิตสูง เนื้อที่ในการเพาะปลูก แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การใช้ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ การทำการเกษตรแบบครบวงจรและการได้รับการสนับสนุนจากสถาบันต่างๆทางด้านสินเชื่อ การอบรมให้ความรู้ ฯลฯ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีความเข้าใจอย่างเข้าถึงโดยปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วย

ทรงชัย ตียนานท์ (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษาพบว่าอาชีพของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลในด้านเศรษฐกิจพบว่า เกษตรกรต้องซื้ออาหารมาบริโภค เนื่องจากสามารถผลิตเองได้น้อย ภาวะสุขภาพส่วนใหญ่แข็งแรง การดูแลสุขภาพตนเองส่วนใหญ่จะไปพบแพทย์เมื่อเจ็บป่วยโดยที่ครอบครัวมีการใช้บัตรประกันสุขภาพ ในส่วนของความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงพบว่าส่วนใหญ่รู้จักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวมในด้านความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับสูง แต่มีการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับ น้อย ในภาพรวมของทัศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต่อการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติเห็นด้วยมาก

พรรณี นุกุลคามและคณะ (2543) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชนศึกษา กรณีธุรกิจอุตสาหกรรมแปรรูปกล้วยในจังหวัดพิษณุโลก โดยแบ่งผู้ประกอบการธุรกิจออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ใช้วิธีการอบกล้วยด้วยตู้อบล้างงานแสงอาทิตย์ (กลุ่มแม่บ้าน) และกลุ่มที่ทำ การผลิตด้วยตู้อบล้างงานแสงอาทิตย์และตากโดยธรรมชาติ (ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน) ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มประสบความสำเร็จและสามารถประกอบธุรกิจได้ เนื่องจากปัจจัย 3 ประการ คือ กลุ่มมีความเข้มแข็งในการบริหารงานกลุ่ม ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และมีแหล่งวัตถุดิบหลายจังหวัดอยู่ใกล้แหล่งประกอบการ

รังสรรค์ ปิติปัญญา และคณะ (2543) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชนในประเทศไทย ใช้วิธีศึกษาแบบเจาะลึกธุรกิจชุมชนจำนวน 44 แห่ง กระจายอยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออก และใต้ ภาคละ 5 แห่งและอยู่ในภาคตะวันออก 8 แห่ง นอกจากนั้นเป็นกรณีศึกษา เครือข่ายธุรกิจชุมชนอีก 5 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ผลการศึกษา ชี้ว่าทั้งปัจจัยภายในและภายนอกมีผลต่อการพัฒนาหรือความสำเร็จของธุรกิจชุมชน/เครือข่ายร่วมกัน

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน/เครือข่ายประกอบด้วยทรัพยากรมนุษย์ เงินทุน และระบบการจัดการ สำหรับปัจจัยภายนอก ปัจจัยที่สำคัญได้แก่ ลักษณะพื้นฐานของชุมชน องค์กรสนับสนุน และคู่ค้า ซึ่งการศึกษายังได้ข้อสรุปว่าการมีคู่ค้าที่ดีโดยเฉพาะคู่ค้ารายใหญ่ที่มีความต่อเนื่องเป็น ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาอย่างมาก

สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ (2544) ศึกษาแนวทางในการวางแผนระดับชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลเขาสามยอดและตำบลขนอนน้อย โดยมีกรอบแนวคิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีพื้นฐานมาจากการพัฒนาในระดับชุมชน และความยั่งยืนในระดับชุมชน ขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตของประชาชนและความเข้มแข็งของชุมชน โดยคุณภาพของชีวิต ประกอบด้วย คุณภาพชีวิตด้านความจำเป็นพื้นฐาน ด้านชีวิตความเป็นอยู่ ด้านโอกาสในการดำรงชีวิต และด้านความสะดวกสบายในชีวิต ส่วนในด้านความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยด้านทุนธรรมชาติปัจจัยด้านทุนมนุษย์ และปัจจัยด้านทุนการเงิน ผลการศึกษาพบว่าประชาชนกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยของระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิต คือ ปัจจัยส่วนบุคคลซึ่งมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ของประชาชนกลุ่มตัวอย่างในทั้ง 2 ชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านความเข้มแข็งพบว่าความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาอาชีพการเกษตรและชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกนิคมสร้างตนเองที่เป็นเกษตรกรรมฐานะยากจน โดยมีความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีปัจจัยหลัก 6 ประการ คือ

- (1) มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี
- (2) มีสิ่งแวดล้อมที่ดี
- (3) มีสุขภาพอนามัยดี
- (4) มีรายได้พอซื้อสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต
- (5) มีความพึงพอใจในชีวิต
- (6) มีความสามัคคีในชุมชน

การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติตามปัจจัยหลัก 6 ประการนี้ ย่อมทำให้สมาชิกนิคมสร้างตนเองมีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข และการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 7 กิจกรรม จะทำให้สมาชิกนิคมสร้างตนเอง สามารถสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้แก่ครอบครัวซึ่งกิจกรรมหลัก 7 กิจกรรม ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย

- (1) การแสวงหาทรัพยากรการผลิตอย่างพอเพียง
- (2) ทำการเกษตรแบบผสมผสานที่มีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่ โดยมีทั้งการปลูกข้าว พืชไร่ ไม้ผล เลี้ยงปลา และเลี้ยงสัตว์ เพื่อการบริโภคในครอบครัวอย่างเพียงพอไม่ต้องซื้อจากภายนอก
- (3) จัดพื้นที่ดินให้เหมาะสม ให้มีแหล่งน้ำเพียงพอกับการผลิตตลอดทั้งปี
- (4) เกษตรกรมีการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและระบบนิเวศวิทยา โดยวิถีทางธรรมชาติ
- (5) การลดต้นทุนการผลิตโดยงดใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี ยาควบคุมวัชพืชและแมลงศัตรูพืชจากภายนอก และการใช้แรงงานคนและสัตว์แทนเครื่องจักร

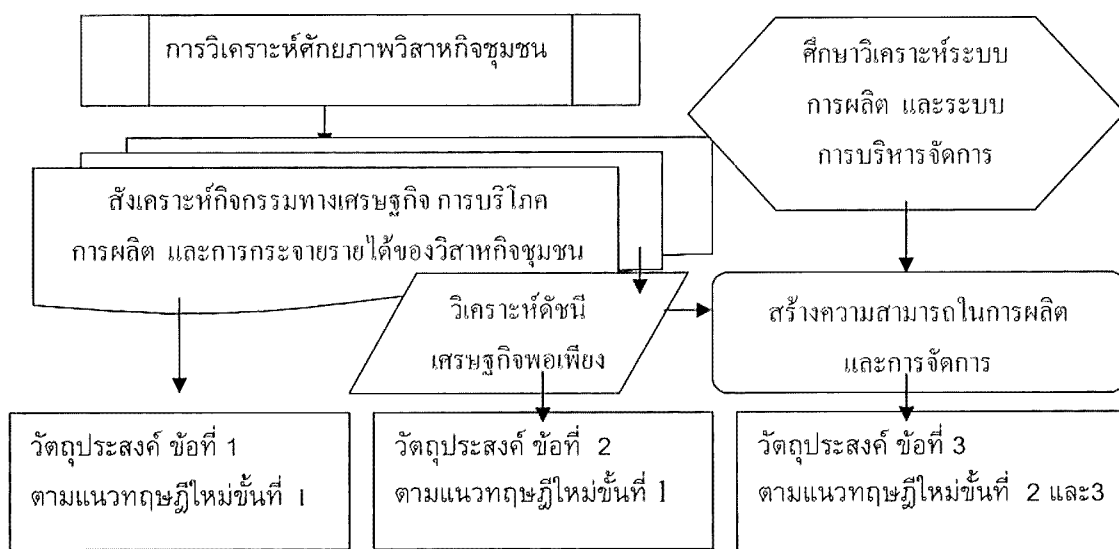
(6) การแสวงหาความรู้ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร

(7) มีการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพ

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ จึงใช้การปฏิบัติกิจกรรม 7 ประการของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานความคิด

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแบบแผนการผลิต การบริโภค และการกระจายรายได้ของวิสาหกิจชุมชน ศึกษากระบวนการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และ พัฒนารูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสม เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation Action research –PAR) ด้วยเทคนิค A-I-C โดยมีกรอบแนวคิด ดังนี้

1.6.1 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากบทความ วารสาร สิ่งพิมพ์ เอกสาร หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาภาคสนาม(Field Study) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ที่ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาระดับปฏิบัติการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และการประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน และการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งโอกาสและอุปสรรค โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำ Focus Group ผู้บริหาร/ผู้นำชุมชน ผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

1.6.2 การกำหนดขนาดของตัวอย่าง

ในการศึกษาระดับปฏิบัติการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยจะสุ่มตัวอย่างสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากประชากรชุมชนเป้าหมาย ที่ระดับนัยสำคัญ 90 %โดยใช้สูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

โดย n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งกำหนดให้เท่ากับร้อยละ 10

1.6.3 สร้างแบบสอบถามและแบบประเมินศักยภาพ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามระดับปฏิบัติการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและแบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถาม ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย อายุ เพศ สถานภาพการสมรส อาชีพ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว การใช้จ่ายในการบริโภค รายได้ การออมหนี้สินและค่าใช้จ่าย และข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบสอบถาม จากข้อสรุปข้อมูลที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษาวิจัยเป็นคำถามเกี่ยวกับการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการผลิตการประกอบอาชีพ และการกระจายรายได้ของวิสาหกิจชุมชน

ส่วนที่ 2 แบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน⁴ ซึ่งพัฒนาขึ้นจากกรมส่งเสริมการเกษตร และสถาบันเพิ่มผลผลิต ตามแนวทางการจัดการคุณภาพโดยรวม(Total Quality Management)

1.6.4 การวิเคราะห์และประมวลผล

ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ และข้อมูลปฐมภูมิจากแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์ประมวลผลด้วยวิธีทางสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชน ระดับปฏิบัติการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และศึกษารูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชน โดยการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค (SWOT) ขึ้นตอนต่อไป นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพ และ SWOT มาวิเคราะห์ประมวลผลเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จุดโดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ การอภิปรายถกปัญหาโดยการจัดประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) จากสมาชิกกลุ่มอาชีพ ผู้บริหารท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน ด้วยเทคนิคกระบวนการ A-I-C

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้

⁴ คู่มือการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน ,สำนักงานเขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร จาก www.doe.go.th ค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2553

2) สามารถพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็น ผู้ประกอบการขนาดกลาง และขนาดย่อม (SMEs) ต่อไป

1.8 นิยามคำศัพท์นิยามศัพท์เฉพาะ

การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกันขององค์กรโดยความร่วมมือ ของสมาชิกภายในองค์กร โดยใช้ความสามารถของบุคคลและทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกัน

กลุ่มอาชีพ หมายถึง การเข้าร่วมของคนประกอบอาชีพเดียวกันหรือใกล้เคียงกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปเพื่อการดำเนินงาน การทำกิจกรรมและการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจการต่าง ๆ ภายในกลุ่ม

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มกิจการของชุมชนในการผลิต แปรรูป จำหน่ายผลิตภัณฑ์ ที่สมาชิกภายในกลุ่มมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการโดยชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ ดำเนินการ และผล ผลิตมาจากกระบวนการในชุมชนโดยใช้วัตถุดิบ ทรัพยากร ทุน แรงงานในชุมชน เป็นพลัง รวมทั้งยังมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม มีวิถีชีวิตและรวมตัวประกอบกิจการไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลหรือมาเป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเอง

ความยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการดำเนินกิจการและกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มอาชีพ ด้วยดีโดยปราศจากปัญหาและอุปสรรค อันจะทำให้เกิดความแตกแยกภายในกลุ่ม